

Toimittajalta.

– Mr. Ervast, may I introduce to you . . .? kuului tuntematon ääni takanani, mutta kenet ääni halusi esittää, sitä en kuullut. Olin juuri juonut aamukahvin Kungsholm-laivan upeassa ruokailusalissa ja olin, noustuani leveät, komeat portaat omaan kerrokseemme, menossa hyttiin, sillä lähestyimme New Yorkin satamaa hiljaisessa vauhdissa seistyämme koko yön jossain ulompana.

Käännyin heti katsomaan, kuka minua puhutteli ja näin, että se oli eräs laivan upseereista. Huomioni kiintyi kuitenkin heti toiseen vanhempaan herrasmieheen, joka seiso i hymyillen hänen rinnallaan. Tässä toisessa oli jotain tuttua, hyvinkin tuttua, jotakin, joka toi mieleen Amerikassa asuvan veljeni, vaikka järkeni sanoi, että semmoinen ajatus oli mahdoton, koska laiva oli vasta saapumassa New Yorkiin. Ihmettelin, kuka tuo tutun näköinen mies mahtoi olla ja missä hän oli koko matkan piileskellyt viimeiseen aamuun saakka.

Mutta tutun näköinen outo herrasmies hymyili veitikkamaisesti ja kysyi ruotsiksi:

– Et taida tuntea?

Silloin laukesi jännitykseni ja äkillisestä hämmästyksestä säpsähtäen huudahdin vastustamattoman iloisesti:

– Oletko se sittenkin sinä, Georg?

– Sama mies, kuului herttainen vastaus.

Ja sitten kättelimme – lujasti ja pitkään.

Oikeastaan olin koko matkan melkein pelolla ajatellut, kuinka paljon täytyisi olla itkua ja syleilyä, kun kaksi veljeä, jotka nuoruudessaan olivat sangen lähellä toisiaan sielullisesti, nyt kolmenkymmenen vuoden kuluttua äkkiä taas tapaisivat toisensa. Olihan sisareni Helsingissä sanonut, että hän tahtoisi olla kameran kanssa vaanimassa kohtaustamme.

Ja nyt kaikki tapahtui mitä yksinkertaisimmalla tavalla! Veljeni selitti, että hän oli tullut laivaan tuttujen tulliuupseerien kanssa, ennenkuin laiva lähti liikkeelle meidän kahvia juodessamme. Hänen tulonsa tarkoitus oli kaikin puolin helpottaa maihinnousuamme. Olihan hän konsuli itse, virkamies Suomen pääkonsulaatista.

Nyt minusta äkkiä tuli suuri herra. Oli minulla kyllä Suomen ulkoministeriöstä kuriiripassi ja suosituskirjelmä, mutta kun minut esitettiin eräälle virkaherralle, kuljimme – toverini ja minä – tämän herran ja veljeni saattamina ikäänkuin

voittokulkuueessa amerikkalaisen passintarkastajaherran pöydän ääreen, missä silmänräpäyksessä tarkastettiin passimme, ja missä tämä herra mitä kohteliaimmin heti merkitsi niihin, että saamme jäädä Amerikkaan 12 kuukaudeksi, – mikä lienee nykyoloissa harvinainen suosionosoitus. Olin näkevinäni, että toiset matkustajat katselivat meihin hieman ihmeissään.

Mutta minä iloitsin sydämessäni, että Suomella on nykyään niin hyvä maine Yhdysvalloissa.

Satamassa olivat autollaan vastassa kälyni ja veljenpoikani, myöhemmin myös hyvä ystävämme Miss. A.E. Tullintarkastus kävi nopeasti ja ystävällisesti. Kolme ulkoministeriön sinetöimää kapsäkkiä jäi tietysti ilman muuta tarkastamatta.

Sitten lähdettiin ensin konsulaattiin, jonne sain jättää ulkoministeriön lähettämän postin ja sen jälkeen autossa istuen komealla höyrylautalla Staten Islandiin, jossa veljeni perheineen omistaa huvilan Annadalessa. Heti saimme käsityksen Amerikan etäisyyksistä. Lauttasatamasta Annadalen kylään oli 20 kilometriä. Itse lauttamatka oli kymmenkunta kilometriä. Juna kulkee saaren läpi, mutta Amerikassa melkein joka perheellä on oma autonsa. Veljeni käy joka päivä konsulaatissaan, mutta häneltä kuluu kaksi tuntia paljaaseen matkustamiseen edes takaisin. Kuitenkin sanon: elää ja asua Staten Islandilla on ihanaa, jota vastoin New Yorkissa asuminen on kauheata jo ilman puolesta, jollei ole monimiljomääri. Sitä paitsi mainittu saari kuuluu itse New York Citylle, joten siinä asuvat ihmiset ovat todellisia newyorkilaisia.

Veljeni vieraanvaraisessa kodissa vietimme kolme unohtumatonta viikkoa.

*

New York tuli minulle tavallaan pettymysten kaupungiksi. Tällä en tarkoita mitään erikoisen epäedullista itse New Yorkin suhteen. Tarkoitan vain, että meillä eurooppalaisilla lienee usein hassunkurisia käsityksiä Amerikasta. Ainakin minulla oli, – ja päättömät unelmani kärsivät ansaitsemansa haaksirikon. Olin kuvitellut, että New York olisi tyypillisesti amerikkalainen kaupunki, puhtaudessaan kirkkaasti loistava leveine katuineen, lukuisine bulevardeineen, esplanaadeineen ja puistoineen, että sen ilma olisi aurinkoinen ja samalla suolaisesti valtamerentuoksuinen, että sen pilvenpiirtäjät olisivat taivasta hipaisevia y. m. s. Häpeän nyt näitä mielikuvia, sillä olinhan lukenut yhtä ja toista kaupungista ja sen historiasta ja nähnyt kuvia jos minkälaisia. Kuvat ovat tosin aina pettäviä, sillä eivät

ne milloinkaan vastaa elävää todellisuutta, mutta sittenkin ihmettelen, että mieleeni oli kasvanut niin lapsellisia olettamuksia.

Miten näet oli todellisuudessa? Puhun nyt muutamista pintapuolisista havainnoistani, sillä mieletöntä olisi väittää, että tunnen New Yorkin, maailman suurimman kaupungin, jonka asukasluku on melkein kolme kertaa suurempi kuin Suomen koko kansan lukumäärä. Havaintoni koskevat vain joitakuita ulkonaisia seikkoja.

Kun astuimme maihin ja ajoimme autolla konsulaattiin – matka oli huomattavan pitkä, vaikka se oli yhtä samaa Hudson-virran rantaa lukemattomine laitureineen, jotka kamman piikkien tavalla ulkonevat rannasta, – hämmästyin niitä rumia taloja ja liiterintapaisia rakennuksia ja sitä likaa, mikä kaikkialla kohtasi silmää. Liikennettä tietysti oli ja huutoa, soittoa ja toivotusta, kun raitiovaunut ja autot kiitivät vastaan ja ohi, mutta muuta mieltä ylentävää ei näkynyt kuin joitakuita pienempiä pilvenpiirtäjiä, jotka kymmenine kerroksineen kohosivat toisten rakennusten yli.

Kun pari päivää myöhemmin – sunnuntaina – kävimme New Yorkia katsomassa (veljeni autolla tietysti), hämmästyin sitä mielestäni pientä liikennettä, mikä silloin vallitsi kaduilla. „Tämähän ei ollenkaan eroa Europan suurkaupungeista“, sanoin, „melkeinpä meillä Helsingissä on samanlainen liikenne – ainakin välistä.“ Veljeni vastasi siihen, että „nyt onkin sunnuntai“. Kyllä sainkin myöhemmin korjata arvosteluni tässä suhteessa. Seuraavilla kerroilla, kun arkipäivinä liikuimme New Yorkissa, oli liikenne kaduilla todella miltei yliluonnollinen. Mitään kiirettä ei voinut pitää. „Aika on rahaa“, sanovat amerikkalaiset, ja sen ymmärtää, että he tahtovat toimittaa asiansa nopeasti, kun paljas liikkuminen paikasta toiseen vie niin paljon aikaa. Kaduilla on ensinnäkin kummallakin puolella seisova autorivi. Niiden keskellä kulkee sitten autoja yhtenä jonona kumpaankin suuntaan, vähintään kaksi, välistä viisi riviä vieretysten, riippuen kadun leveydestä. Entä sitten ihmiset, jotka jalkaisin rientävät eteenpäin, bussit ja raitiovaunut, ilmassa silloilla kulkevat ja maanalaiset junat, jotka aina ovat täynnä matkustajia! Nopein tapa liikkua kaupungissa onkin kulkea maanalaisissa.

„Onko tämä Broadway?“ huudahdin silloin sunnuntaina, kun olin näkevinäni semmoisen ilmoituksen kadun kulmassa.

„On, tämä on Broadway sen vanhassa alkupäässä“, vastattiin.

„Herranen aika! Tämähän ei ole leveämpi kuin Aleksanterinkatu Helsingissä! Ja minä kun kuvittelin, että Broadway (”leveä tie“) olisi ainakin kolme kertaa niin leveä kuin Espalanaadi molempine rinnakkaiskatuineen Helsingissä, mutta mahdollisesti puolen kilometriä leveä!“

Kaikki nauroivat. Mutta asia oli minulle suuri pettymys. Tietysti heti ymmärsin, että se oli historiallisesti aivan luonnollista, koska „valtakatu“ silloin, kun New York perustettiin, oli aivan kylliksi leveä ollakseen mahtava tavallisten europalaisten katujen rinnalla.

„Broadwayn uudempi osa on kyllä jonkin verran leveämpi ja jakautuu kahteen rinnakkaiskatuun loppupuolellaan“, selitettiin, ja minä sain sen kyllä huomatakin, kun etenimme.

Kuuluisa Fifth Avenue on nyttemmin muuttunut suurimmalta osaltaan liikekaduksi, ja miljonäärit asuvat vain sillä osalla, joka sivuuttaa Central Parkia; rikkaiden yksityistaloja on myös paljon Park Avenuella ja Riverside Drivellä. Bulevardeja en nähnyt New Yorkissa. Park Avenue (puistokatu), joka on leveä katu, on saanut nimensä siitä, että keskelle katua on istutettu jonkinlaisia pensaspuita rauta-aitausten sisälle. Nämä aitaukset ovat suorakaiteen muotoisia ulottuen poikkikadulta poikkikadulle ja näyttivät minun silmissäni haudoilta, semmoisilta kuin meillä on kotimaassamme hienoilla hautausmaillamme – vähän isommilta tietysti. Kun tästä huomautin, oli se toisten mielestä huvittavaa.

Kaikissa romaaneissa mainittu Central Park on iso, kaunis ja komea puisto. Siinä on pari isohkoa lammikkoa, joiden jäillä talvisin luistellaan. Puisto on neljä kilometriä pitkä ja noin 800 metriä leveä. Kuten sanoin, kulkee sen itäpuolta pitkin Fifth Avenue, ja onhan neljässä kilometrissä tilaa monelle miljonääriasunnolle, vaikkakin nämä ovat suuria mahtavia kivipalatsia. „Tässä“, ajattelin, „voisi asua New Yorkissa – ja myös Riverside Drivellä, joka on Hudson-joen rantakatuna.“ Central Parkin puut ja Hudson-joen valtamerituulet puhdistavat näet ilmaa näissä kahdessa paikassa.

Kerran ajoimme ilmajunassa lautalta keskikaupungille. Katselin ikkunasta koko ajan ohikiitävää kaupunkia. Se oli minusta niin ruma, niin likainen, niin vaikea „hengittää“, että tunsin itseni sairaaksi, kun lopulta saavuimme määräpaikkaamme. Sitten sain kuulla, että olimme ajaneet läpi sen kaupunginosan, johon ei tavallinen ihminen mielellään astu jalallaan yöllä, koska se on köyhimpien ja kurjimpien ja sen johdosta usein rikollisten ihmisten tyyssija. Kaikilla suurkaupungeilla, ajattelin alakuloisena, on siis oma „itänsä“, on oma Whitechapelinsa, kuten sen kaupunginosan nimenä on Lontoossa, – jossa on raatelevaa tuskaa ja sanomatonta surua enemmän kuin missään muualla! Kyllä me ihmiset vielä elämme sivistyksemme alkuaikojia!

New Yorkin sillat ovat mahtavia. Uusin ja pisin on George Washington, joka yhdistää New Yorkin New Jerseyhin. Kesti minuutteja ajaa autolla sen yli, sillä se on pari kilometriä pitkä.

Jos vain ajaa kaupungin katuja, ei tunne vielä New Yorkia. Täytyy myös ajaa ylöspäin ilmaan, s. o. hissillä jonkin pilvenpiirtäjän katolle. Itse „city“ eli kaupungin keskus on rakennettu, kuten tiedämme, Manhattan saarelle, ja vaikka tämä saari on melko iso, ei sen pinta-ala mitenkään riitä alituisesti kasvavalle liike-elämälle, joka siihen keskittyy. Sentähden kaupungin on pakko kasvaa myös ylöspäin, sentähden syntyvät nuo maailmankuulut pilvenpiirtäjät ja sentähden vallitsee ahtailla kaduilla kuvaamaton tungos. Luulee olevansa jossain kiirastulessa, jollei pahemmassa paikassa, liikkeessaan kadulla, mutta kun nousee korkealle ylös jonkin pilvenpiirtäjän huipulle, saattaa yhtä hyvin uskoa olevansa taivaassa.

Uusin ja korkein on Empire State Building. Se on 80 metriä korkeampi Eiffeltornia Parisissa eli toisin sanoen 380 metriä korkea. Hissit vievät ylöspäin huimaavaa vauhtia, ja vaikkei noissa ensiluokkaisissa koneissa mitään näy eikä kuulu, menevät korvat ikäänkuin lukkoon sekä noustessa että laskiessa. 85:nnessä kerroksessa on kahvila, ravintola ynnä kaupapuoti, mutta jokainen jatkaa tietysti ylös saakka, vahvistettuaan itseään kahvilla. Huippu on 102:nnessä kerroksessa ja on – toistaiseksi maailman korkein rakennus. Näköala onkin mahtava. Koko kaupunki – Manhattan y. m. saaret – on karttana alhaalla. Autot ovat kuin tikkulaatikoita ja ihmiset kuin sentinkorkuisia nukkeja. Tavalliset talot häipyvät kivimassaksi, kirkontornit puhuvat pikkuisen puolestaan, mutta ainoastaan toiset pilvenpiirtäjät veljeilevät meidän tornimme kanssa. Tuossa on 4 km. pitkä Central Park pienenä viheriänä suorakaiteena, tuossa on Hudsonjoki ja East River, tuossa Brooklyn, tuossa Staten Island, tuossa Bronx, tuossa Queens – Manhattanin kanssa New Yorkin viisi kaupunginosaa. Koko tämä suunnaton alue, jossa asuu ja elää, iloitsee ja kärsii yhdeksän miljoonaa ihmistä, näyttää pieneltä ja mitättömältä täältä ylhäältä katsoen. Kyllä ihmisen äly tähtää korkealle ja kyllä hänen neronsa on uskalias!

Kun laskeudumme takaisin kadulle, olemme taas keskellä ihmisvilinää. En tiedä miksi, mutta minua hieman vaivaa se juutalaistyyppi, mikä on niin tavallinen New Yorkin asukkaissa. Onhan heitä kaksi miljoonaa, ja liikekeskustassa he tietysti oleilevat. Mutta heissä on jotakin niin älykäästä, itsetietoista ja voimaperäistä, että tavallinen kuolevainen tuntee itsensä vaivatuksi.

Miellyttävämpi paljon on se suuri kaupunginosa, jossa asuu kaksi ja puoli miljoonaa italialaista – toisin sanoen enemmän kuin missään Italian kaupungissa. Siellä on kauniita tyyppejä, ja lapset leikkivät iloisina ja vapaina – mutta kalpeina – ahtailla kaduilla kaikesta liikenteestä huolimatta. Eräs ihmistyyppi, joka minua erikoisesti miellyttää, ovat neekerit. Niitä on kaikkialla. Varsinkin vanhemmilla yksilöillä on katseessaan jotakin niin surunvoittoista ja apuapyyttävää, ettei tiedä,

mitä tahtoisivat heidän hyväkseen tehdä. Olen lukenut ja kuullut, että neekeri on palvelijana nöyrä ja uskollinen kuin koira, joka isäntäänsä on kiintynyt. He ovat herkkiä huomaamaan, jos katselee heitä myötätunnolla. Silloin heidän silmänsä kirkastuvat kiitollisesta ilosta ja kasvot vetäytyvät lapselliseen hymyyn.

*

New Yorkissa on paljon nähtävyyksiä, – ennen kaikkea sille, joka haluaa tehdä ostoksia. Kauppoja on tuhansittain joka puolella: ruokatarvike, vaatteita, huonekaluja y. m. talouteen kuuluvaa; autoja, uusia ja käytettyjä, koneita y. m. y. m. On suuria tavarataloja semmoisia kuin on Europankin kaupungeissa, esim. Stockmann Helsingissä. Niistä vanhin ja tunnetuin lienee John Wanamaker, jossa liikkuminen todella on kiintoisaa, jollei muun takia niin nähdäkseen sen väen tungoksen, joka siellä käy ostoksilla ja jonka vertaista ei ole Euroopassa. Stockmann Helsingissä ja Nordiska Kompaniet Tukholmassa, Wertheimer Berlinissä ja Magasin du Louvre Parisissa muistuvat mieleen autioina tavaränäyttelyinä, kun seuraa ihmisvirran mukana Wanamakerissa. Tämä sentään koskee vain alempia kerroksia, sillä ylempänä on kyllä tilaa liikkua europalaisella tavalla.

Kaupoista puhuen: liikkeessamme katuja pitkin minä turhaan tähtäilin niitä lajia kauppia, jotka yksin herättävät persoonallista mielenkiintoani, nim. kirjakauppoja. Lukuunottamatta Brentanoa, joka tuo mieleen Akateemisen Kirjakaupan Helsingissä, kun astuu ovesta sisään, vaikka kadulle päin ei ole kuin kaksi näyteikkunaa, en nähnyt kuin pari pientä syrjäkaduilla, ovi-ikkuna kadulle päin; ne näyttivät piileskelevän surusta – kaiken muun loiston keskellä ja kirjatkin näyttivät vanhoilta ja kuluneilta, joskaan ei antikvaarisilta. Oli mahdotonta hypätä autosta tarkemmin tutkimaan asiaa, sillä autoa ei sillä tavalla saata pysäyttää New Yorkin kaduilla. On vain muutamia poikkikatuja, joilla autoja voi joksikin aikaa ilmaiseksi „parkata“ (s. o. parkeerata, kuten meillä sanotaan), muuten on siellä täällä autopihvoja, johon autonsa voi jättää maksua vastaan. Mutta sitten on hyppelemistä, jollei toimitettava asia koske juuri lähiseutuja.

Kirjallisuudesta puhuen täytyy tunnustaa, että on eräs laji kirjallisuutta, jota suunnattomasti viljellään Amerikassa, nim. sanomalehdet ja ehkä vielä enemmän aikakauslehdet eli magasiinit. Nämä magasiinit – nimistään ja kansilehdistään päättäen sisältävät maailman parhaimmat salapoliisi- ja mysteriokertomukset, todellisuudesta otetut seikkailu- ja rakkausjutut, murha-, varkaus- ja kostotarinat. Ja mikä tässä yhteydessä tuntuu kohtalon ivalta: apteekit parhaasta päästä näitä levittävät ja myyvät ympäri maata. Apteekit (drugs) ovat muuten lystikkäitä

laitoksia: niissä yleisö käy juomassa limonaadia ja kahvia ja vaikkapa voileipiä y. m. hyvää syömässä, niissä ostetaan maailman kaikkea pikkutavaraa, leikkikalusta ja makeisista alkaen salapoliisiromaaneihin ja magasiineihin saakka, mutta puhumattakaan kemiallisista valmisteista, jotka kuuluvat apteekin alaan, ei ole kuin pieni nurkkaus jossain, missä todella otetaan vastaan reseptejä ja harjoitetaan sitä hommaa, mikä meillä yksinomaan kuuluu apteekille. Amerikkalaiset lienevät yleensä niin käytännöllisiä, etteivät ehdi paljon sairastaakaan. Jos he tuntevat kipua eikä autosuggestio auta, auttaa kyllä valmis patenttilääke. Ja jos lääkärissä käydään, on hänellä usein omat lääkkeensä, joten „prescriptions“ eli reseptejä verrattain harvoin tarvitaan. Ei ole ihme, että apteekit ovat muuttuneet ajanmukaisiksi.

En edellä olevalla ole halunnut lausua mitään lopullista arvostelua amerikkalaisten kirjallisista harrastuksista, sillä lainakirjastoja on paljon, ja New Yorkin Public Libraryn pääasema on ylen iso ja komea rakennus, sisältäen toista miljoonaa kirjaa. Tilaa on kahdelle miljoonalle. Amerikkalaiset luultavasti lainaavat kirjoja mieluummin kuin ostavat, sillä tunnettua on, että amerikkalaiset kirjat ovat verrattain kalliita. Bulwer Lyttonin *Zanonista* esim., joka on vanha kirja ja ilmestynyt monenlaisissa painoksissa, saimme Brentanossa maksaa kaksi dollaria Bostonissa painetusta kappaleesta. Kirja on siisti ja sidottu ja minun mielestäni hyvinkin kahden dollarin arvoinen, mutta aito amerikkalainen pitää sitä jo kalliina. Mitä hän sanoisikaan pienestä „pocket guide book“ista, jossa on tarkat tiedot erilaisista matkareiteistä Pohjois-Amerikassa ja josta Suomessa sain maksaa kaksi sataa markkaa netto? Minulle onkin nimenomaan huomautettu, että nykyaika on taloudellisesti niin vaikea täällä, että aikakauskirjojenkin tilaukset täytyy jättää tekemättä, – mistä sitten rahaa riittäisi kirjojen ostoon! Esimerkki, jota toivottavasti emme Suomessa lähde seuraamaan.

*

Ystävämme Miss A. E. oli monta kertaa oppaanamme New Yorkin taidemaailmassa. Kävimme kahdesti Metropolitan Museum of Artissa, joka sijaitsee Fifth Avenuen varrella, mutta ainoana etuoikeutettuna Central Parkin puolella ja siis vastapäätä miljonäärien asuntoja. Toisella kertaa katselimme muinaisegyptiläistä ja kreikkalaista osastoa, toisella kertaa keski- ja nykyaikaista taulukokoelmaa, mutta ken ehtii mitään oppia niin lyhyessä ajassa? En ainakaan minä. Olin vain näkevinäni, että taulukokoelma ei vedä vertoja europalaisille gallerioille. Kuitenkin olisin valmis viettämään siellä päiviä tutustuakseni todella sen aarteihin. Pietarin, Dresdenin, Wienin, Parisin kokoelmista muistan joitakin tauluja, mutta en yhtään New Yorkin museosta. Ikävä kyllä, en sattunut näkemään sitä

amerikkalaista alkuteosta, josta itsellenikin on jäljennös ja jota Europassa nimitämme „Paul et Virginien“ nimellä. Se on mielestäni satumaisen kaunis ja sen tahdon nähdä ensi käynnilläni New Yorkissa.

Eräänä päivänä kävimme A. E:n kanssa uudessa Roerich-museossa. Tämä oli kiinnostava kokemus, ja koska harvat meillä kotona tietänevät, kuka Roerich on, vaikkakin Ateneumissa lienee jokin hänen taulunsa, tahdon sanoa pari sanaa hänen elämästään ja taiteestaan.

Nikolai Konstantinovitsh Roerich syntyi Pietarissa lokakuun 10 p:nä 1874. Hänen isänsä oli skandinavilaista sukuperää, hänen äitinsä venakko. Isä oli huomattu lakimies, ja pojankin piti seurata isänsä jälkiä. Nikolai suorittikin tutkintonsa Pietarin yliopistossa, mutta hän oli samalla aikaa läpikäynyt taideakatemiaan, koska hän pienestä pitäen oli harrastanut piirustusta ja 15-vuotiaasta saakka saanut sekä kuviaan että kirjoituksiaan julkaistuksi eri aikakauskirjoissa. Nyt hän päättikin antautua kokonaan taiteen ja muinaistieteen palvelukseen, eikä välittänyt lakitieteestä. Vuodesta 1897 lähtien, jolloin hänen ensimmäinen taulumaalauksensa „Lähetti“ heti saavutti ostajan, on hän yhtämittaa matkustellut, tutkinut, kirjoitellut, maalannut. Hän on käynyt Europat, Amerikat, Aasiat, pitänyt taulunäyttelyitään kaikkialla ja tullut maailmankuuluksi taiteilijaksi, jolla on aivan oma koulunsa. Hän on käynyt Suomessakin vuosina 1907, 1917 ja 1918, jolloin hänellä oli näyttely Helsingissä. Nyt näyttää siltä, että New York on hänen päämajansa, vaikkakin hän viime vuosina enimmäkseen on ollut Aasiassa, jossa hänellä Himalajalla on oma tutkimuskeskustansa ja observatorionsa. Amerikkalaiset näet ovat osoittaneet ymmärtävänsä häntä itseään ja hänen taidettaan erikoisella tavalla, he ovat rakentaneet suuren 24-kerroksisen kivimuurin Riverside Drivellä hänen taulujaan ja hänen työhönsä liittyviä muita tieteellisiä ja taiteellisia toimintoja varten.

Museossa on 1006 Roerichin taulua ja skitsiä. Niistä on 246 maalattu tai piirretty Suomessa ja useimmat Suomen maisemia kuvaavia. Voimme melkein sanoa, että Roerich aloitti Suomesta ja on nyt siirtynyt Tibettiin.

Nikolai Roerichin taiteessa on todella jotain omaperäistä. Se on suuripiirteistä, rohkeata värikäsittelyssään, realistista symboliikassaan, myöhemmin aina mystillistä ja okkultista aiheeltaan. Taiteilija on nähtävästi teosofi ja salatieteilijä. Eräs hänen maalaussarjansa kuvaa eri uskontoja niin suurella ymmärtämyksellä, että katsojakin tuntee myötätuntoa ja ihailua kaikkia uskontoja kohtaan. Erään vertauskuvallisen taulun nimenä on „Katumus“. Se kuvaa kirkkoa (ei venäläistä) talviyönä. Lunta on katoilla, portailta, maassa. Pilvet kulkevat taivaalla, ja kuu paistaa. Yksinäinen ihmishaahmo pitkässä tummassa viitassa lähestyy sivulta, pää kumarassa, kirkon portaita. Suuri yksinäisyyden tunnelma. Toinen taulu kuvaa

Buddhaa voittajana. Buddha istuu tutussa asennossaan yksin jäisessä luolassa kauniin kullanhohteen ympäröimänä. Sangen vaikuttava maalaus. Erittäin elävän ja kotoisen tunnelman hän on myös saanut suomalaisiin maisemiinsa. Minun on mahdoton muistaa yksityiskohtaisesti hänen taulujaan. Kiinnostavaa se oli, mutta vähän yksitoikkoista, – aivankuin saman kirjailijan kaikkien teosten lukeminen perättäin, ilman vaihtelua välillä, lopulta maistuu hieman puulle. Mutta siinäkin museossa pitäisi käydä useita kertoja ja tutkia vähän kerrallaan.

Miss A. E. vei meidät kerran päiväkonserttiin Carnegie Hallissa. Se oli todellinen musikaalinen nautinto. Ohjelmassa oli vain Händel (Concerto grosso b-mollissa), Haydn (Symfonia g-duurissa) ja Mahler (Symfonia n:o 1 d-duurissa). Orkesteri oli suuri – New Yorkin filharmoninen – ja esitys ensiluokkaista. Johtajana oli kuuluisa Bruno Walter, joka itsessään oli ilmiömäinen. Hänellä ei ollut mitään nuotteja edessään, hän eli koko olemuksellaan musiikissa mukana, tuntien joka sävelen, jokaisen soittokoneen tehtävän, joka fortin, joka pianon, joka tempon. Hänen keskityksensä ei hetkeksikään pettänyt, kaikki soittajat seurasivat kuin lumottuina hänen liikkeitään. Täytyy sanoa, että jokainen kappale oli fyysillisesti katsoen vanhemmalle herrasmiehelle ankaran voimistelun hetki. Kun kuuntelin soittoa, en katsellut kapellimestaria, mutta Mahlerin kappale oli vähemmän kiinnostava Wagneria muistuttavan alkusoiton jälkeen, jonka tähden huomioni kiintyi johtajaan.

Kuuntelijakunta oli nähtävästi New Yorkin hienostoa, – piletien hinnatkin edellyttivät, ettei köyhälistöä saapunut.

Toisena päivänä olimme Rockefellerin rakentamassa ja lahjoittamassa teatterissa, joka alkoi oopperana, mutta nyt on jonkinlainen varietee elokuvineen, baletteineen, orkestereineen, kuoro- ja soololauluineen. Näytännöt kestävät koko päivän ohjelman alati vaihdellessa ja saliin mahtuu ainakin kuusi tuhatta katsojaa. Istuimme siinä monta tuntia ja vaikka yleisöä vaihtui väliajalla, tuntui sali aina olevan täynnä. Oviraha on joka paikalle sama: vain 50 centtiä (Smk. 25:–). Elokuvina esitettiin historiallinen näytelmä „Kuningas Henrik VIII ja hänen vaimonsa“. Urut, joilla myös soitettiin soolokappaleita, olivat sitä amerikkalaista mallia, joka asettaa äänipiiput näkymättöminä ympäri koko salin, niin että äänet mahtavina aaltoilevat yli kuulijakunnan joka taholta. Ohimennen sanoen amerikkalaiset urut ovat teknillisiä mestariteoksia. Kävimme kerran veljeni perheen kanssa Asbury Parkissa, N.J., ja kuuntelimme siellä „kansainvälisessä salissa“ vapaan päivälliskonsertin uruilla. En ole koskaan aavistanut, että semmoisia urkuja on. Äänet tulivat milloin miltäkin taholta suurta salia ja paitsi tavallisia urkuääniä, saattoi kuulla kirkonkelloja, harpunsoittoa, selviä ihmisääniä sopraanossa, altossa, tenorissa ja bassossa. Se oli hurmaavaa enkä osannut olla ajattelematta: „Saisipa joku suomalainen urkutaiteilija soittaa tuommoisella

koneella! Silloin hän tekisi musiikkia eikä teknillistä akrobatyyriä, johon tuommoiset mestariurut niin helposti houkuttelevat taiteilijaa.“ Siellä esitettiin Schubertia, Mozartia, Chopinia y. m. klassikoita, mutta välistä luuli kuulevansa jotain paljon kevyempää.

Ystävämme Miss H. W. vei meidät kaikki tarjoamansa päivällisen jälkeen oopperaan. Ikävä kyllä varsinainen New Yorkin ooppera Metropolitan Opera House ei vielä ollut alkanut syyskauttaan. Mutta kaupungissa vieraili Chicagon ooppera, antaen näytäntöjä Hippodromissa. Tämä Hippodromi on suunnaton teatterisali, rakennettu ympyrän muotoon, josta kaari on leikattu pois ja pidennetty näyttämöksi. Täten näyttämö tekee pienen vaikutuksen verrattuna katsomoon, vaikka se silti on itsessään laaja. Salonkiin mahtuu yli viisi tuhatta katsojaa. Oopperana esitettiin Carmen. Sillä ei ollut uutuuden viehätystä minulle, joka olen sen nähnyt useampia kertoja sekä Tukholmassa että Helsingissä. Pysyin peräti kriittisenä enkä päässyt tunnelmaan. Sali on itsessään epäedullinen laulajille, joilla ei ole Caruson tai Pattin ääni. Orkesterin takaa ei tahtonut kuorokaan aina kuulua. Näytteleminen oli keskinkertaista, oikeastaan vain Carmen oli sekä näyttelijänä että laulajana huomattavan etevä. Hänen altoäänensä oli pehmeä ja sointuisa ja kuului helposti orkesterin yli. Ilta oli rikas vaikutelmista ja refleksioneista musikaalisista vajavaisuuksista huolimatta. Poistuessamme kysyi joku: „Taitavat esittää Carmenia paremmin Helsingissä?“ Vastasin empimättä: „Kyllä.“

Varsinaista teatteria emme joutuneet näkemään New Yorkissa. Se oli tietysti puute kasvatuksessamme, mutta minä en olisi jaksanut monena iltana valvoa niin kauan. Pääsimmhän kotiin Annadaleen aina vasta aamupuolella yötä, jos olimme kaupungissa myöhään.

*

Nyt minun vielä pitänee puhua pari sanaa tapaamistamme suomalaisista. Olen suorastaan ihmeteltyt, kuinka ystävällisiä ja hyviä he kaikki ovat olleet. En tietenkään ota lukuun vanhoja ystäviäni neitejä A. E. ja H. W. enkä veljeäni perheineen, sillä heidän hyvydestään olin etukäteen varma, mutta kaikki, joihin tutustuimme tai joita tapasimme, olivat odottamattoman myötätuntoisia ja avuliaita.

Niinpä heti ensimmäisinä konsulaatin kaikki virkailijat. Olihan siinä veljeni ansiota paljon, mutta sittenkin heidän ystävällisyydessään oli välitöntä myötätuntoa. Ehkä luonnostaan on niin, kun tulee vieraita kaukaisesta kotimaasta. Pääkonsulin olin kyllä nähnyt kesällä Suomessa, niin että me olimme ikäänkuin vanhastaan tuttuja. Mutta konsuli K. oli kaksi kertaa käynyt rouvineen Californiassa, ajanut

matkan edes takaisin autolla ja selitti, että se on mukavin, halvin ja yksinkertaisin keino matkustaa. Rautatiet ovat ylen kalliita, bussit (Greyhounds) pitemmälle matkalle liian väsyttäviä, ja laivamatka Panaman kanavan kautta kovin pitkä ja kallis sekin. Koska omasta puolestani kallistuin automatkan puolelle, joka on minulle mieluisin tapa matkustaa, kuuntelin kiinnostuneena hänen havaintojaan ja neuvojaan. Kerrassaan yllättävä oli konsulaatin sihteerin Y. P:n palveluhaluinen ystävyys. Hän sanoi heti: „Minä tiedän, minne teidän pitää mennä Californiassa. Teidän pitää lähteä Ojaihin. Minulla on farmi siellä ja minä tunnen paikan. Se on ihanin paikka, mitä voi ajatella. Saatte kyllä siellä vuokrata kalustetun huvilan. Kirjoitan jo tänään asiasta useammalle henkilölle.“ Voin sanoa, että on herra Y. P:n ansio, että nyt ollaan, missä ollaan. Tunsin hänen äitinsä nuoruudessaan.

Suomalaisia, ruusuristiläisiä, teosofeja y. m. tapasin kolmessa eri tilaisuudessa. Häntäkärsivien suomalaisten hyväksi oli perustettu Finnish Relief Fund niminen rahasto, johon kerättiin vapaaehtoisia avustuksia. Eräässä yksityisperheessä oli n. s. kahviaiset kutsuvieraille, ja mekin olimme kaikki Annadalesta kutsutut. Siellä keskustelin monen suomalaisen kanssa, ja lopuksi pantiin toimeen kolehti, joka tuotti Suomen rahassa yli kaksi ja puoli tuhatta markkaa.

Toisella kertaa vietimme iltakokouksen suomalaisessa ruusuristiperheessä, johon oli saapunut joukko teosofeja ja ruusuristiläisiä ja siinä oli tavanmukainen kysymysilta, joka jatkui, kun seuraavana päivänä olimme kutsutut päivällisille toiseen perheeseen. Tänne kokoontui aterian jälkeen ruusuristiläisiä ystäviä, jotka tekivät sattuvia, ennen kaikkea teosofista historiaa koskevia kysymyksiä.

Vielä oli kolmas tilaisuus lokakuun 26 p:nä. Se oli julkinen. Oli ilmoitettu, että puhuisin suomalaisille ennen matkaani Californiaan. Kokous pidettiin Kalevan Naisten Kodissa Brooklynissa ja pieni sali oli täynnä hartaita kuulijoita. Monet tulivat puhuttelemaan ja kiittämään minua esitelmän loputtua. Ovirahaa ei tietysti ollut, mutta pantiin toimeen kolehti Häntäapurahaston hyväksi, joka sekin tuotti odottamatta sievoisen summan.

*

Lauantaiaamuna lokakuun 28 p:nä läksimme autossamme, veljenpoikani Eric, sihteerini Gerald ja minä pitkälle matkalle Annadalesta Californiaan. Veljeni ja kälyni sekä eräs tuttu pariskunta saattoivat meidät toisessa autossa Philadelphiaan saakka. Sieltä he kääntyivät takaisin Annadaleen, kun olimme yhdessä piknikkanneet luonnon helmassa, ja me jatkoimme kolmisin matkaamme. Mitä havaintoja tein matkalla, siitä tahdon kertoa helmikuun numerossa. Tänne

Californiaan saavuimme sunnuntaina marraskuun 12 p:nä ajettuamme autolla yli viisi tuhatta kilometriä. Heti samana iltana asetuimme asumaan pieneen huvilaamme tässä Ojain laaksossa.

*

Toivon hartaasti, että teidän joulunne Suomessa on ollut rauhaista ja onnellinen, ja niinkään toivotan teille kaikille sydämestäni hyvää uutta vuotta!

(Ruusu-Risti 1934 Tammikuu N:o 1, s. 1-14)